

С.К. КОСТЮЧКОВ

**БІОПОЛІТИЧНЕ ПІДРУНТЯ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОЇ
КОНЦЕПЦІЇ В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

МОНОГРАФІЯ

Херсон – 2015

УДК:1:37:32

ББК:87:87.5:74(4Укр):66.011.6

Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного університету (протокол №12 від 30.06.2015 р.)

Рецензенти:

Герасимова Е.М., доктор філософських наук, професор;

Бойко А.І., доктор філософських наук, професор;

Іванов М.С., доктор політичних наук, професор.

Костючков С.К.

Біополітичне підгрунття філософсько-освітньої концепції в умовах громадянського суспільства: Монографія. – Херсон: Айлант, 2015. – 320 с.

У роботі досліджено біополітичне підгрунття процесу формування громадянського суспільства у філософсько-освітньому аспекті; доведено вплив біополітичної складової на всі сфери суспільного життя, зокрема – на систему освіти. Розглянуто умови формування нових філософсько-освітніх парадигм в процесі становлення громадянського суспільства; доведено роль освіти як інструменту вдосконалення адаптаційного механізму та підвищення рівня біосоціальної кваліфікації як окремої особистості, так і людської популяції загалом. Визначено й обґрунтовано характеристики перспективної моделі цивілізаційної компетенції особистості з огляду на безперервну зміну умов життя та наявність реальних загроз-викликів глобалізованого й інтернаціоналізованого світу.

Монографія розрахована на викладачів вищої школи, докторантів, аспірантів, студентів, дослідників у галузі філософії освіти, біофілософії, біополітики, а також на освітян-практиків і галузевих управлінців.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Актуальність нових філософсько-освітніх парадигм в умовах формування громадянського суспільства	11
1.1. Взаємодія біологічного й соціального у навчальній діяльності особистості	11
1.2. Філософсько-освітні ідеї в умовах глобалізованого світу	30
1.3. Сучасна освіта як спосіб адаптації особистості до життя	51
Розділ 2. Біополітична складова освітньо-виховної системи	75
2.1. Соціально-філософське спрямування біополітичних досліджень ...	75
2.2. Біополітика як продукт взаємодії біологічного й філософсько-освітнього знання	86
2.3. Роль освіти в підвищенні рівня біосоціальної кваліфікації окремої особистості й людської популяції	137
2.4. Біополітичні аспекти освітньо-виховної системи в процесі формування й розвитку громадянського суспільства	155
2.5. Взаємозв'язки, взаємовпливи та взаємозумовленості в глобальній системі «людина – суспільство – природа».....	169
Розділ 3. Теоретико-методологічне підґрунтя біополітичної філософсько-освітньої концепції	185
3.1. Особистість, суспільство й держава в системі надання та споживання освітніх послуг	185
3.2. Філософсько-освітні парадигми й положення сучасної біополітики у формуванні громадянського суспільства	203
3.3. Ідеї синергетики як методологічні засади формування й розвитку громадянського суспільства.....	229
Розділ 4. Біополітична платформа філософсько-освітньої концепції в умовах нового громадянського суспільства	252
4.1. Особливості функціонування вищої школи України в новому громадянському суспільстві.....	252

4.2. Біофілософська інтерпретація освітньої концепції в умовах становлення громадянського суспільства	269
4.3. Перспективність розробок біополітичної моделі цивілізаційної компетенції особистості	289
Висновки	307
Список використаних джерел	311

ВСТУП

Огляд змін, які відбуваються в суспільстві в XXI столітті, у людських уявленнях про природу планети, у процесах пізнання та осмисленні місця й ролі людини в світі дає підстави для виділення ряду особливостей сучасної освіти, яка припиняє бути явищем традиційно адміністрованим, специфічно галузевим, етіологічно самоізолюваним.

Освіта – одна з пріоритетних і в той же час специфічних сфер суспільного буття, вона є не тільки інструментом трансляції накопичених людством знань, способом і формою спілкування поколінь, а й інструментом пристосування особистості до глобалізованого й інтернаціоналізованого світу та нових цивілізаційних умов загалом. Модернізація засадничих принципів освітньої діяльності полягає у зміщенні акценту з людини знаючої на людину, підготовлену до життя у сучасному, стрімко змінюваному світі, спроможну своєчасно й адекватно реагувати на макро- й мікропроцеси в суспільстві та в природі.

В умовах ліберального ринку, громадянського суспільства людське життя визначається конкуренцією та ринковими відносинами, таким чином людина стає специфічним капіталом, джерелом прибутку. Для того, щоб збільшити людський капітал, необхідно корегувати такі біополітичні аспекти суспільного життя, як рівень народжуваності, стан здоров'я, тривалість і якість життя, ступінь розвитку освіти. Освіта – це не тільки здобуття, накопичення та засвоєння знань, умінь і навичок, а вдосконалення адаптаційного механізму до змінюваних умов навколишнього середовища, підвищення рівня біосоціальної кваліфікації як окремої особистості, так і людської популяції та загалом – виду *Homo sapiens*, гармонізація взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємозумовленості в трикомпонентній системі «людина – суспільство – природа».

В умовах динамічного соціуму освіта відіграє важливу інструментальну роль у діагностуванні суспільного «здоров'я» та пошуку

оптимальних шляхів гармонізації взаємовідносин людини з державою, громадянським суспільством і природою. Освітньо-виховна система повинна не тільки формувати й розвивати людину в сенсі здатності пристосовування до природно-соціального середовища, а й налаштувати людину на необхідність постійно, протягом біологічного життя, адаптуватись. Соціальний, політичний, економічний, духовний і культурний розвиток суспільства характеризується все більш поглибленою інтеграцією та імплікацією різноманітних способів освоєння людиною світу й Всесвіту.

Удосконалення людини, оптимізація її положення в суспільстві є можливими за умов наявності адекватного визначенням людським інтенціям суспільства, для якого суверенна особистість, громадянин постає базовим елементом структури й необхідною умовою існування. Таким соціальним утворенням є громадянське суспільство, яке в контексті дослідження слід розглядати як у соціально-політичному, так й в культурно-історичному вимірах. Дослідженню громадянського суспільства, у різних його аспектах, присвячені наукові праці зарубіжних авторів, таких, як О. Автономов, Дж. Александер, Г. Алмонд, А. Арато, Т. Батлер, Д. Белл, К. Гаджиев, Р. Дарендорф, І. Кальной, Д. Кін, Дж. Коен, Ф. Лазарєв, Д. Лейн, І. Левін, В. Мантатов, А. Маргаліт, А. Неклесс, В. Нолл, А. Одинцова, К. Поппер, Ю. Резник, С. Тернер, Дж. Сміт, Дж. Холл, В. Хорос, А. Швецова. Проблеми становлення й розвитку громадянського суспільства знайшли відображення у науковому доробку вітчизняних дослідників, серед яких О. Александрова, В. Барков, Ю. Галустьян, Л. Герасіна, В. Головенько, О. Грущенко, Е. Лібанова, А. Колодій, А. Кудряченко, О. Пархомчук, О. Петришин, О. Пухкал, О. Пушкіна, Т. Розова, Б. Рудницький, Л. Смола, С. Телешун, В. Тимошенко, А. Філатов, Є. Цокур, М. Ходаківський, Г. Щедрова.

Гуманістичний підхід в освіті, здійснюваний у рамках філософської концепції антропоцентризму, передбачає зосередження уваги на індивідуальності людини, її особистості, а також спрямування на свідомий розвиток самостійного критичного мислення індивідів, котрі розуміють, що

подальший розвиток усіх сфер життя соціуму неможливий без вирішення певного комплексу соціальних, екологічних, політичних, економічних і морально-духовних проблем. Формування нового типу особистості є можливим тільки з використанням методологічного апарату й потенційних можливостей філософії освіти, адже вона здійснює проекцію найсучасніших досягнень різних галузей знань, у тому числі й педагогічних, крізь призму найбільш актуальних світоглядних концепцій.

У царині філософії освіти найбільш відомими є роботи таких зарубіжних авторів, як Дж. Дьюї, Г. Джонсона, С. Гессена, В. Морріса, Г. Пратта, І. Савицького, М. Сидорова, К. Томпсона, Г. Уліха, А. Уестона та ін. Досить значним є внесок у філософію освіти вітчизняних дослідників, таких, як В. Андрущенко, О. Базалук, А. Бичко, Г. Берегова, В. Бех, А. Бойко, В. Брюховецький, В. Вашкевич, Е. Герасимова, О. Гомілко, Д. Дзвінчук, С. Клепко, В. Кремень, К. Корсак, І. Книш, М. Култаєва, М. Левківський, В. Лутай, В. Луговий, В. Муляр, І. Предборська, В. Світлична, Н. Скотна, І. Степаненко, О. Уваркіна, В. Чистіліна, В. Шевченко, А. Ярошенко та ін.

Одна з головних функцій філософії освіти полягає в продукуванні й обґрунтуванні комплексних закономірностей зворотного впливу освіти на філософію. Сучасність вимагає від освіченої людини розуміння глибини власної інтеграції у соціально-природну реальність, із якою індивід зазвичай не відчуває повної конгеніальності; у дійсність, яку бажає змінити, але не знає, як це зробити.

В умовах третього тисячоліття формування міждисциплінарного біолого-політичного напрямку є результатом взаємодії біологічного й соціального знання, впливу біології на політологію й інші суспільні науки, а також зворотної дії цих наук на біологію. Продукування нових освітніх концепцій, стратегій, парадигм неможливе без глибинного розуміння природи людини, без урахування надскладних процесів взаємозв'язку, взаємодії та взаємозалежності людини й біосфери як глобальних біосоціальних систем.

Біополітика в умовах сьогодення є результатом двох, характерних для сучасної культури процесів – соціалізації й гуманітаризації біології та певної біологізації соціальних і гуманітарних наук. Біополітика має не тільки теоретичне, але й суто практичне значення, виходячи з усвідомлення в 60-х роках ХХ століття того факту, що велика кількість політичних, у тому числі – ідеологічних, соціальних, педагогічних проблем мають чітко виражену біологічну складову. Проблеми сучасної біополітики, в різних її аспектах, знайшли відображення в наукових розвідках, як зарубіжних – Дж. Агамбена, В. Борзенкова, Л. Грехема, П. Гуревича, А. Гуршурста, Д. Кавтарадзе, Р. Карпінської, Ч. Ламсдена, М. Лацарато, І. Лісєєва, К. Лоренца, О. Олескіна, Ю. Плюсіна, М. Рьюза, Дж. Теннера, Дж. Уайнера, М. Фуко, Ф. Фукуями, Дж. Харрисона, так і вітчизняних – В. Глазка, В. Куліниченко, О. Прудникової, А. Толстоухова, В. Чешка, Д. Шевчука – дослідників.

Система цінностей є для індивіда відправним пунктом мотивації власної суспільної активності, підґрунтям життєвої концепції й, загалом, філософії життя. Скоординована система ціннісних орієнтацій особистості визначає превалюючі напрями самореалізації, базові пункти бажаної життєвої траєкторії, а також сприяє формуванню адекватної ідентичності. Онтологічною реальністю нового часу є зафіксована в суспільній свідомості, цілісна, така, що закономірно розвивається в просторі та часі, глобальна трикомпонентна система «людина – суспільство – природа». В ній духовні, історичні, соціальні й природні компоненти закономірно розвиваються, будучи пов'язаними між собою процесами взаємодії, взаємовпливу та взаємообумовленості. Систему «людина – суспільство – природа» необхідно розглядати як цілісну, динамічну, структуровану, хвильову, відкриту, стійко нерівноважну систему, для якої характерні не тільки внутрішні зв'язки, а й зовнішні – із Космосом.

Кожна історична епоха формує характерну для неї освітню парадигму, що розглядається суспільством як найбільш конструктивна модель організації освітнього й виховного процесу в даних соціальних, політичних,

економічних і культурних умовах. Вироблення науковою спільнотою єдиної, інтегральної освітньої парадигми, актуальної для даної сучасності вбачається етіологічно неможливим: причина полягає в плюралістичному характері сучасності – якщо вона множинна, відповідно, й моделі та механізми засвоєння такої сучасності мають бути такою ж мірою множинними та різноманітними.

Нова освітня парадигма, відповідно до синергетичного підходу, має бути об'єднувальною, передбачати інтегрування теоретичних засад і практичних результатів наукових та педагогічних парадигм і напрямів. Ідея побудови інтегративної освітньої парадигми спирається на можливості синергетичної методології, яка розглядає освіту як відкриту, складну, нерівноважну систему, в якій діють нелінійні процеси самоорганізації.

Новації в сфері біологічних наук мають вирішальне значення для розробки й реалізації стратегічних планів політичного, економічного й культурного розвитку соціуму, а також у процесах реформування системи освіти в контексті вимог, зумовлених специфікою сучасного громадянського суспільства. Біополітика інтегрувала в себе філософські ідеї та установки, пов'язані з різноманітними парадигмами, зокрема особливу роль в її становленні зіграли ідеї еволюціонізму та натуралізму, зумовлені історично натурфілософським уявленням про єдність і натхненність світу.

Становлення нового типу особистості слід розглядати як превалюючу мету для суспільства, що трансформується, в якому реальним і необхідним є гармонійне співвідношення всіх сфер його життєдіяльності на основі взаємовпливу та взаєморозвитку внутрішнього життя людини й соціоприродних умов, створених її зовнішньою діяльністю. Саме ця обставина зумовлює актуальність розробки сучасної біополітичної філософсько-освітньої концепції побудови нового громадянського суспільства.

Освіта змінюється монохронно з суспільством, що трансформується, разом із тим на ній ґрунтується розвиток самого суспільства, його соціальні,

політичні й економічні напрями розвитку. Цивілізаційні виклики активізують нові, адекватні вимогам третього тисячоліття запити щодо системи освіти, яка має витримувати темпи інтенсифікації розвитку суспільства та облаштовувати в зв'язку з цим системні інтеракції з іншими сферами суспільного життя.

Становлення біофілософії покликано бути свого роду відправним пунктом розширення обсягів та заглиблення системних міждисциплінарних досліджень процесів біологізації філософії та філософізації біології, підвищення наукового інтересу до біополітики та біологічної складової світогляду та світосприйняття. Біополітика в сучасних умовах слугує не тільки об'єктом наукового дискурсу, але й методологічним та практичним фундаментом підвищення продуктивності й результативності в освітній сфері суспільного життя.

Отже, масштабні реформаційні процеси в галузі освіти, когеруючи з стратегічним завданням забезпечення інтеграції людини в соціальний світ, її продуктивну адаптацію до умов оточуючого світу, актуалізують необхідність обґрунтування моделі цивілізаційної компетентності особистості з урахуванням сучасного біополітичного знання.